

ПРИЧЕ „ДНЕВНИКА“

’68 или Децоуморство

Илија Бакић

Хучи из дубине бујица људска. Гласови се дижу да их преклопе плескање голих шака. Надолази талас, ваља се. Од бруја дрхте темелји и зидови нових солитера, тресу се прозорска окна.

Онда цикне танушни гром. Једанпут. Двапут.

Ковиљка, бришући руке о кецељу, утрчи у собу. „Шта би?“

Крупан, трбушат, раздрљене кошуље, рашчупане косе, нагије се кроз прозор.

„Шта то радиш Видосаве“, врисне жена.

Овај се усправи и окрене, унезверених очију, са мехуровима бала око устију. У десници му лугер, из цеви се диже танушан дим. „Шта је, бре?“

„Питао те шта то радиш човече.“

Видосав је гледа и присећа се ко је.

„Ковиљка, ти си. Како шта... Банду бијем. Мајку им балаву...“

Ковиљка се прекрсти. „У кога пицаш, црни човече?“

„У ваздух сам па ћу у месо. Не стају, иду на центар...“

Да потврди речено дигне се и појача хук. Вичу „бироократија“, „привилегије“.

„Јел чујеш? Чујеш? Багра.“

„Ма вичи и „Тито“.“

„Немој си наивна. Лажу. Лажу ко па-шчад. Шта би тели? Није им доста шта имају? Све су добили на тацни. И да једу и да се обуку и у школе да иду. Побеснело то. Сад би они да пропитују ко шта има... Е па неће да може. Нисам ја крвавио гаће три године да ме сад балавурдија прозива. Дана поштењога рада немају, у рату нису били...“

„Млади су...“

„Не прекидај. У школе иду и мисле да су паметни. Није него. Тамо их уче очеве да не поштују, заслуге да не признају. А нос не умеју да убришу. Сап-лићу се о сопствене ноге. Попату нису држали. Мекане им груди а правду траже...“, упери цев пиштоља у жену, „Таквих сам у рату пострелјао ни броја им не знам. Нема два бријања а мени соли памет. Све је то ишло уза зид по кратком поступку. И ово треба тако. Ком се не свиђа на голи оток ил у ладну земљу и шлус.“

Ковиљка крши руке. „Бог с тобом Видосаве, шта то причаш?“

„Прекини с тим богом, колко пута да ти кажем. Нема бога. Сад је револуција а комунисти бога не признају. Јасно?“

„Јасно“, тихо ће жена.

„Гласније, шта ми ту муљаш у недра. Јасно и гласно“, дрекне Видосав.

„Јасно, јасно, јасно! Шта више оћеш од мене!“

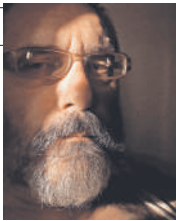
„Знаш ти добро шта ја оћу. Де ти је син, а? Де је мајкино пиленце?“

„Што питаш кад знаш. Отишо на факултет.“

„Мислиш отишо да демонстрира. Тамо је у руљу, у гунгули. Против оца свога виче.“

„Није...“

„Шта није? Немо да ми лажеш. Стално му држиш страну. Кад сам реко да упише војну школу кукала си више од њега. Немој, Видосаве, у војску. Млад је, нежан, слабог здравља. Тамо би од њега човека истесали а не мртво пувало

које ће мене да пропитује за ово и оно. Мене? Све што сам стеко ја сам заслужио. И стан. И функцију. Из блата сам у Београд стигао. За то сам се борио. Да имам шта никад нисам имао. Шта је моје не дам!

Крв ће падне. Па шта ако немам школе? Није се могло, сиротиња, много деце... Није школа мерило ваљаности! Ма, све факултете треба затворити а студенте у руднике да виде како се леб зарађује... Јел чујеш како вриште? И то ће да буде поштено и радно...“

Притрчи прозору, дрекне „Куш марво“ па опали у вис а онда спусти цев и зашкрили.

„Немој...“ пишти Ковиљка.

Груне пуцањ, у јук се преметне.

„Е тако се то ради“, врисне првоборац.

Неко залупа на врата стана. Видосав притрчи, провири кроз шпијунку па отвори. Напољу је гологлави браќаљја.

„Ти си пуцо друже.“

„Јашта. Улази.“

„Ја двојицу смакно ко голубове. Само, мало је... Навиру. Морамо нешто да урадим о ил ће по становима да нас вијају. Мене живог неће добити. Нису то наша деца него реакција а то мора под мач.“

„Немој тако комшија...“ јекне Ковиљка.

„Ти да кушујеш... Де ти је син? Рани пцето да те уједе. Ма, ја ћу му пресудим...“

„Полиција их зауставила код надвожњака. Команда је ’Уби’. Редом бију. И мушке и женске... Девојке пендрече по грудима и стомацима. Да не рађају.“

Ковиљка цвили.

„Тако и треба! Нема милости. Ко није с нас тај је против нас... Него, ми да се организујемо. Марко?“

„Заборава. У болници је... не ваља.“

„Бре... Онаки чоек. После Резолуције он ће ти пред комитет и каже ’другови, покажите кога треба’ и уврће пајван, ’ја сам тако после ослобођења, по кратком поступку’. Наређење-извршење. Нема кец-мец. Е да је више таквих... Шта ћемо? Колко муниције имаш?“

„Бар 50 комада... Ху, што дадох онај шмајсер. Ова моја кукала ’немој, мало нам дете, да не буде неко зло’. А сад би ваљо.“

„И моја тако. А ћерка ко зна де јој? Слушај. Имам ја пет бомби и нешто муниције. Да се попењемо у вешерницу, одатле ће се лакше бранимо. Само да издржимо док не дођу наши...“

„Одлично. Чекај да узем меткове... Ковиљка, идем ја.“

„Ди ћеш црни Видосаве?“

„Зини да ти кажем. Да бијем банду. А син кад ти дође има опасач да ради. Кожу ћу му одерем.“

„Куку...“

„Не кукај, то је за његово добро... Идемо комшија. И кажеш, ћера студира. Тја. Ја баш мислио да се ородимо. Ковиљка, закључај и не пуштај никога. Позинка је ’Ваздух трепти ко да небо гори’ а одзив ’Спрема се олуја’. Ма нема везе, не мош ти то запамтит. Е мој друже, де ми живимо а зашта смо се борили!“ ■

ИНТЕРВЈУ: ЈЕЛЕНА БАЈИЋ ЈОВИЧИЋ, РЕДИТЕЉ, СЦЕНАРИСТА, ПРОДУЦЕНТ

Нема доброг филма без доброг сценарија

Прошлог месеца је на Палићу филм Јелене Бајић Јовичић „Чувар иконе светог Ђорђа“ имао српску премијеру, пре неколико дана је у Нишу отворио и прво издање Међународног филмског фестивала, а за 9. септембар је планирана новосадска премијера у биоскопу Арена синеплекс. Изворни сценарио је написао Радош Бајић, који је иницијално требало да филм и режира, али је на крају ту улогу препустио кћерци, док је он прешао испред камере. Појашњавајући ову одлуку, Радош Бајић је недавно у интервјуу за ДНК појаснио да је први разлог био тај да је пројекту „Чувар иконе“ била потребна свежа крв, „нова визиура коју доноси млад човек“. „А други је да је Јелена апсолутно сазрела као аутор. Направила је две велике серије, поготово *Азбуку нашег живота*, коју је, што кажу млади, разбила, док је њен дебитантски филм *Лед* већ ушао у трајне вредности српске кинематографије. А када је она преузела редитељску палицу, и ја сам морао да направим дистанцу и кажем: Добро, ја сам сада глумац и следим њену ауторску идеју...“

● **Годинама сте стасавали уз Радоша Бајића, били на сетовима, а потом постали продуцент и редитељ његових пројеката. Како је било помирити Вашу ауторску визију са чињеницом да је он сценариста и, овога пута, глумац у главној улози?**

– Рекла бих да смо филмом „Лед“ пробили лед. То је био мој дебитантски филм, али сам пре тога режирала сегменте серије „Село гори, а баба се чешља“ и доста времена проводила у монтажи. Кроз тај процес смо се, као аутори, препознали. Иста смо крв, сензибилитет и емоција су нам веома слични, мада припадамо различитим генерацијама и разликујемо се у приступу, естетици и мери. Радошу је, вероватно, било теже него мени да направи отклон и пусти ме. Једном ми је рекао: „Стојим на обали, гледам како се давиш у олуји, поклапају те таласи и ја бих да скочим и помогнем ти, али не могу.“ Ја сам увек говорила да аутомобил мора да вози један човек. Ако су на волану четири руке, настаје хаос. Код нас важи правило да је онај ко режира неприкосновени ауторитет и да је његова реч последња. Без обзира на то што је Радош мој отац и што је много дуже у професији, то правило се поштује.

Најважније је што се уверио у оно што радим и стекао поверење. А поверење мора природно да се заслужи. Радил сам и са Миром Бањац, Батом Живојиновићем и Драганом Николићем. Посебно памтим Бату, који се према мени, младом редитељу и дебитанту, понашао са огромним поштовањем. То је било филмско васпитање велике југословенске кинематографије. Данас су односи другачији, али разлог због којег редитеља треба слушати остао је исти: он месецима размишља о свакој сцени, лику, мотивацији и има целовиту слику филма.

● **Данас се снима брже, глумци су често ангажовани на више пројеката истовремено. У којој мери то отежава рад редитељу?**

– Мени то не представља проблем, јер како као продуцент, редитељ и аутор поставите читав процес, тако ће му људи и приступити. У нашој продукцији припреме морају да трају најмање три месеца. Имамо костимске и читаће пробе, разговарамо, читамо сценарио, мењамо га и сарађујемо. Код нас не може да се уђе из таксија право у кадар. Када је могуће, од носилаца главних улога тражимо да у том периоду не раде ништа друго и да остану у атмосфери пројекта. Бата и Нела су, рецимо, све време снимања „Леда“ били са нама у Крагујевцу. Наравно, код серија са великим бројем глумаца то није увек могуће, али су Александар Јанковић и Андрија Кузмановић током снимања „Азбуке нашег живота“ били по-

Фото: Дамир Вуковић

свећени искључиво том пројекту. На крају, када филм или серија оду у етар, никога не занима да ли си претходне вечери био на журци, да ли те је болела глава или си био уморан. Оно што радимо остаје. Зато постоји велика одговорност да све буде урађено најбоље што у датим околностима може.

● **Често се говори о кризи сценарија. Да ли смо, на неки начин, заборавили да причамо приче?**

– Нема доброг филма или добре серије без доброг сценарија. Али није увек ствар у једном сценаристи; понекад су потребни време и читав тим. На оба филма која сам режирала Радош је био сценариста, а ја косценариста. Он има изузетан таленат за ликове и добро познаје менталитет обичног човека из руралне средине. Али квалитет долази и из тога што сценарио месецима заједно брусимо, мењамо и коригујемо. Веома је важно што Радош у томе није сујетан и допушта сарадницима да кажу шта мисле. Сценариста преда текст редитељу, који ту причу мора да проживи и исприча из свог угла, а материјал се потом додатно обликује у монтажи. Највећа грешка је када сценариста каже: „Завршио сам своје, немојте да пипнете ниједно слово.“ Када је човек предуго у једној материји, престаје да види неке ствари. Потребни су свеже око и свежа перспектива. Мислим да је проблем наших сценарија и то што више нема времена, али и што људи понекад не дозвољавају другима да преиспитују њихов рад. Кључ је у спремности да се питамо можемо ли нешто боље. А за то је потребно време.

● **А може ли сценарио да се пише у ходу, практично на сету?**

– Могуће је, али шта ће из тога испасти – то је друго питање. Ми не радимо тако. Обе сезоне „Азбуке нашег живота“ развијала сам са тимом сценариста, а развој сваке сезоне трајао је најмање годину дана. Осмислим костур приче, онда постављамо сваку сцену, правимо мапу драматургије, пишемо, преиспитујемо и брусимо. То је процес. Може ли беба да се роди за месец дана? Мислим да не може.

● **Када бисте имали велики буџет и потпуну слободу, какву бисте причу желели да снимите?**

– Велики изазов била би ми нека врста научне фантастике, али друштвене научне фантастике. Имам идеју која ми се дуго мота по глави и волела бих једног дана да је преточим у филм или серију. Историјске теме смо већ много радили — „Хероје Халијарда“, „Српске јунаке средњег века“, „Равну гору“... Оне су изазовне и лепе, али ову врсту пројекта никада нисам радила и волела бих да покушам.

Мирослав Стајић

Да повратак у прошлост утискује двоструки страх – страх да нађеш оно за чим трагаш и страх да не нађеш – потврђује и роман *Меморијал* француске књижевнице Сесил Вајсброт, у преводу Ане Стошић. Роман је изузетно вредно, густо и стилски суптилно дело које тражи потпуну посвећеност и чије читање никако не може да буде тек пука конзумација, већ дубок, понекад узнемирујући разговор са текстом. Ауторка се бави трансгенерацијском траумом, феноменом „наслеђеног сећања” (постпамћења) и тишином која деценијама обавија породице преживелих у Холокаусту. Сама Сесил Вајсброт – дете пољско-јеврејских родитеља рођена у Паризу – носилац је Међународне награде за књижевност „Александар Тишма” за целокупни опус, а овај роман је савршен пример њене поетике.

Радња је наизглед једноставна, постављена као хронотоп путовања. Нараторка стоји (нема клупа за седење) на париској железничкој станици и чека воз за Пољску, размишљајући на све мрачнијем перону док воз све више каси: Петнаест минута, још петнаест, један сат, и више... *Зашто и куда сам кренула? Нема повратка, никад нема повратка.* Њен циљ су Кјелце – место из којег је њен отац са тетком избегао након стравичног погрома Јевреја 1946. године (дакле, након официјелног завршетка Другог светског рата). То путовање се десило уместо да се одвија, догодило уместо да се дешава, и зато су на крају сва питања остала недоречена; можда и зато што се дуго није обазирала на оно што се зове порекло и извор, бежећи од себе, породице и прошлости. У првом делу овог триптиха нема личних имена ни именованих градова. Све је означено, али не и именовано. Тек касније израђају топоними, док јунаци остају сведени на своје улоге: породица, учитељица, сена покојног брата.

Кроз форму тока свести, ауторка прати путницу која у возу среће учитељицу на путу ка Освјенћиму (Аушвицу). Овај сусрет, наизглед случајан а заправо судбински, отвара болно питање: како је то када неко буде увучен у причу којој геометријски не

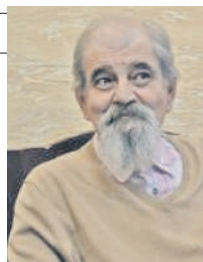
Пише: Милан Р. Симић

припада и како је то живети у граду који је „загађен историјом” и који у тишини носи један од највећих ужаса двадесетог века. Између прошлости и будућности процеп се све више продубљује и шири; ништа неће моћи да попуни рупу, понор који дели једне од других, целате и жртве, али и преживеле од њихових потомака. А векови пролазе, немисливи злочини утапају се у историју као у живо блато, док Вајсброт оштро и беспощедно опомиње: *А признати време је исто што и признати смрт.*

Посебну тежину у структури романа имају унутрашњи дијалози нараторке са сеном свога брата који се удавио. Сама ауторка наглашава да је роман компонован као музичко дело. Главни ток свести нараторке исписан је у дугачким, флуидним реченицама, али је стално пресецају, изазивају и праћен „хором гласова” – кратким упадима, гласовима из прошлости, унутрашњим монолозима или дусима предака који функционишу као противтежа њеној нарацији. Вајсброт посебну пажњу обраћа на дијалог и рећи ће у интервјуу на крају књиге: „Ето, имам утисак да је дијалог добар једино ако успемо да га апстрахујемо – то јест да га учинимо апстрактним, да му дамо извесну симболику.” Ти унутрашњи монолози и гласови из прошлости функционишу као полифони хор: брат постаје симбол свих оних гласова који су прерано замукли, али и сурови подсетник на то како траума прекида природан поредок у ком је живот најпре узлазна, а потом силазна путања. Потребна је велика помоћ да се на том путу опстане. У разговору са братовље-

ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ

Између живих сенки

вом сенком, главна јунакиња схвата да све поседује неко памћење – птице, тело, вода – свака ствар се сећа на свој начин и нико не зна да ли се нечије сећање може поредити са сећањем неког другог.

У том онтолошком путовању кроз географске и менталне просторе Источне Европе, израћа мотив мистериозне снежне сове (мале су шансе да она током живота упозна друге врсте сова). Она прелеће изнад приче и уноси ониричку, митску димензију. Снежна сова не бежи ни од чега зато што ништа и не допире до ње; она је суштина и присуство – све и свја. Њено одбијање живота у групи и лета у јату поставља судбинско питање: да ли треба сви на овом свету да се угледамо на јединствену снежну сову? Јесмо ли на такву усамљеност приморани или је то по нашој жељи, односно да ли је понор између нас једини могући одговор?

Сам роман компонован је попут музичког дела, где је главни ток свести испресецан драматичним упадима предака и утишаним одјецима колективне несреће. Тон којим Ана Стошић преводи ову прозу успева да сачува сваку нијансу изворног ритма – суздржаног, а опет густог од унутрашњег напона и филозофске запитаности. Вајсбротова не нуди једноставне утехе нити патетичне разрешнице; уместо тога, она гради изузетан уметнички споменик против заборава – суздржан, поетичан и стилски бриљантан. Меморијал нас бескомпромисно подсећа да сећања могу бити најгори отров и бремене које деценијама савија леђа, али да је суочавање с њима, колико год било застрашујуће, једини начин да се човек коначно ослободи туђег терета, зацели дубоке генерацијске ране и избори право да напokon проживи сопствени живот. ■

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

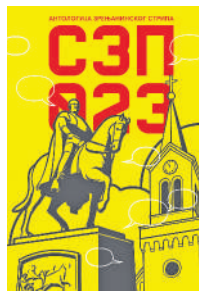
Краљева међа Милош Латиновић (Космос издаваштво)

Када је Банат напoкон стигао тамо где му је место, у Србију и Краљевину СХС, док је нова међа делила Србе и Румуне, сретне се Милош Црњански и Душан Васиљев у Кикинди. Једног чекају репортаже и славна књижевна будућност, другог смрт. О првом не можемо знати довољно, а другом знамо само како човек пева после рата. Како наводи проф. др Александар Јерков, у овом роману обликују се отменост и декаденција једног све та, а ту је и уклето, тајанствено блато. Писац каже да је ово роман фуга и да подсећа на добро познати музички облик. „Или је ово роман фуга која спаја или раздваја цигле испечене од кикиндске, банатске глине, и без које се не може изградити тежак зид прошлости, ни обликовати фасада садашњости?”, запитаће се проф. Јерков.

Антологија зрењанинског стрипа (Културни центар Зрењанина)

Ово јединствено издање доноси свеобухватан историјски увид у развој девете уметности у граду на Бегеју. Ова књига каталoшког типа окупља радове локалних стрип аутора и ауторки различитих генерација. Читаоци имају прилику да се упознају са широким распоном стваралаштва – од цртежа рађених класичним ликовним техникама, до модерних форми које карактеришу данашњи савремени израз. Сваки уметник представљен је кратким биографским подацима и репрезентативним страницама које је сам одабрао за ову прилику. При томе ово није само збирка радова, већ историјски документ и времеплов који показује како је стрип на Бегеју дисао, растао и мењао се кроз генерације.

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Зауостављена љуљашка

„Недовршена фотографија”, Зоран Љубичић (Агора, Нови Сад, 2026)

Пише: Сања Перић

Постоје тренуци у којима човек не успева да задржи оно што му је најближе: поглед промакне, реч закасни, разговор се прекине, а оно што је могло да буде прича остане тек њен обрис. Из таквих промашаја и неостварених сусрета грађена је *Недовршена фотографија* Зорана Љубичића, књига кратких прозних записа који се крећу између афоризма, микро-приче, параболе и поетског фрагмента. Мото – „Онима што провирују између речи, или ће завирити у њих” – већ на почетку упућује на простор у којем се ова проза најбоље остварује: на оно што остаје изван непосредно изреченог и што читалац треба сам да допуни.

Насловна „недовршена фотографија” одговара Љубичићевој потреби да заустави оно што непрестано измиче: одрастање, старење, одлазак, промену односа, нечије присуство које ће ускоро постати одсуство. Време се зато у њима час убрзава, час зауоставља, док простор постаје место на којем се та промена најјасније види: „Ухваћен између два времена налази се простор”. У „Време-срећа-простор” отац једним замахом гурне љуљашку толико снажно да се она зауостави у највишој тачки, а човек у њој, док му живот пролази, остаје непомичан. У „Прекинутим нитима” млади парови ћуте над телефонима, старији пар се не гледа, а удовац долази у кафић да би чуо жамор људи. Различите генерације и различити облици заједништва тако откривају исту потребу за присуством другог, која не престаје чак ни онда када људи више не умеју да успоставе контакт.

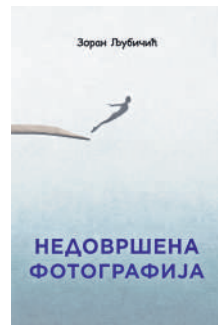
Љубичић је најбољи онда када из таквих расцепа издвоји један предмет, покрет или приказ и у њему препозна читав однос. Тада његова проза достиже готово хаикуовску сажетост: без сувишних украса и објашњења, из једног приказа израста шира слика људске усамљености, неразумевања или пролазности. Стари дрводеља још уме да разликује финесе својих виолина, али остаје питање има ли ко да их чује. С друге стране, развија се слух за оно неживо, као што је робот-усисивач који плаче и тражи додир и пријатељство

мале беле пудлице. Док се људи све чешће мимоилазе, ствари добијају сопствену прошлост, достојанство и потребу за блискошћу, па се граница између живог и неживог помера управо да би се испитало шта подразумевамо под људским.

Најуспелији записи настају када се тај поступак споји са наговештајем приче. У „Монаху” избледела и закрпљена мантија постаје слика душе, али и могућност да у другоме препознамо себе онаквима какви заиста јесмо. У „Срастању” човеково приближавање Богу прати раст и сазревање природе, док у „Лому” губитак мајке зауоставља речи, после чега остаје потреба да се говори превише. Такви завршеници нису поенте у класичном смислу, већ тренуци у којима се прича повлачи и оставља читаоцу да повеже оно што је у њој остало прећутано. Ауторова афористичка вештина није, међутим, довољна сама по себи: тамо где се запис задржи на досетки или се сувише директно усмери ка друштвеној и политичкој критици, губи се слојевитост карактеристична за боље текстове. Понегде и грубост језика делује као средство по себи, а не као органски део записа. Љубичић је уверљивији када читаоцу не именује расцеп, већ му га покаже кроз његову последицу, када један предмет, поглед или гест остави довољно простора за сопствено тумачење. Најбоље је зато када се слике „разбокове” у причу, а да притом не изгубе своју језгровитост.

Љубичићеви записи зато нису толико покушај да се стварност објасни колико да се ухвати њен кратки, често неприметни поремећај. У њима се смењују хумор и апсурд, грубост и нежност, фантастика и препознатљива свакодневица, али је испод свих тих регистара стално присутно интересовање за оно што људе приближава и раздваја. На тај начин се обликује и суштинско питање књиге: шта успевамо да видимо једни у другима пре него што кадар поново промакне? Љубичићев највреднији поступак није у томе што необично проналази у свакодневом, већ што показује колико је свакодневно само по себи необично — ако га довољно дуго посматрамо. ■

БЕСЕДА НА 60. ДРАИНЧЕВИМ ДАНИМА, ПОВОДОМ УРУЧЕЊА НАГРАДЕ „РАДЕ ДРАИНАЦ“

Плод, родљиви, на стаблу српске поезије

Пише: Селимир Радуловић

1
Драинчеви дани чувају успомену на веродостојног Лаертовог сина – који је, Србијом и светом, лутао још од пада Тројеи, пророчки, певао да је свет сплав који ретко стиже у луку, који је веровао да је пијанство вечно, па је пио за покоје душе свих столећа. Песничком делу Радета Драинца припада једно од повлашћених места у српском песништву. Оно оверава да су речи песме јединство једног говора, једног гласа и место на којем се, и песник и његов читалац, осећају као код своје куће. Распрснуто и ломно јединство његове песме, нагла и неухватљива проширења поља свести, у којима се сваки егзистенцијални крик умножава, без жеље да се пронађе затурено време живота, које увек тиња, већ жесток тренутак, разгранате, готово хаотичне, поетске слике, које јуре и прогоне једна другу, унутрашња бука која исијава прелестним сликама метежног доба – све то сведочи да реч и језик, највећма, постају реч и језик кад се сместе у постељу песме. Милан Богдановић је, у суочењу са стиховима – Одрекао сам се свих закона као да сам и сам учествовао у стварању света, предочавао да, у његовим стиховима има пркосног разматања својим разбијеним животом и да је сочност његових стихова условила бучни успех у једном уском и себи блиском кругу. Његов колега, наш савременик, Радивоје Микић сведочи да је Раде Драинац од оних авангардних песника који је начела авангардне поетике претворио у основу свог лирског говора, уобличујући оно до чега му је било стало – несталност, динамичност, противречност која постоји у унутарњем свету постаје средство којим се мотивише лирски говор који је и сам управо од ових облика.

Било како било – Драинчево песништво је фреска времена, заустављеног, трена који, сад расте, сад ишчезава. Спуштајући се низ лествице снова, силазећи у себе, овај је песник, читавог живота, наговештавао слободу слободних бића, слободу да сањамо. Тог и таквог песника славимо и данас – апаша, профету, мужанственог цина који је друмом крвавио ноге своје. Иако је небу показивао табане и пете, иако је лиру правио од празне конзерве са ђубрета, у његовој дивљој шуми певале су све птице света. Нек се њихов пој чује и на овогодишњим 60. Драинчевим књижевним сусретима и нек заувек живи његов чудесни плод на стаблу српске поезије.

2
Савремени умрли човек, у властитој кутији самоће, пред вејавицом искушења, у којем се љубав спрам Оца, нашега, замењује љубављу спрам себе, заборавља да, свако јутро, чим устане, узме метлу и лопату – и очисти своју шталу. Тако би се, чист, оран, надисао добродошлог и чистог ваздуха. То важи и за песнике, иако нису беспомоћни пред временом које тражи велику одговорност. Пред налетом бујице времена тако чувају оно непрекорачиво трепетно осећање вечности које носе у себи.

Седећ, и стрепећ, у тами трећег десетлећа 21. века, још певам о светлости, Очевој, што светли у тами, а она јој не може ништа. И не узнемираваме питање песника – чему песници у оскудно време. Јер и он је сведочио, и делом и животом, да је судбени вектор њиховог послања да од земље до земље у Светој ходају ноћи – песник, истински песник, увек се враћа оном ко дан с ноћу мири и води звезде сад горе, сад доле. Такав је песник био и Раде Драинац, којем се клањам и овога часа.

На спасење, на многаја лета! Нек вас Отац, наш, чува и теши.

П. С.

Вест о награди Раде Драинац затекла ме је, у завичају, у друштву болесне сестре. Дошао сам да, на две недеље, вратим део дарова које сам добијао од ње током читавог живота. Кад сам завршио разговор с председником жирија упитала ме је – ко је звао. Одговорио сам да сам, управо, обавештен да је овогодишња награда Раде Драинац овенчала моју нову књигу Ево, анђела. Раде Драинац, усправила се – како га је Андрија (наш отац) волео! Међуратни српски песник Андрија Савов Радуловић, мој отац, стасавао је у дванаесточланој патријархалној породици. Радећи, као чиновник, у Зетској бановини, певао је онако како су певали српски песници између два рата, првог и другог, који су израстали, најнепосредније, из поетике раног романтизма. Ја сам, као седмо дете, у осмочланој породици настајао са свим оним бићима, у мени, које сам представљао, примајући уздарја наслеђа из властитих руку, потом и уздарја Новог Сада, који ме је градио и изградио. Данас бих то именовао као здраву сумњу да прошлост, садашњост и будућност имају исто лице, исто биће, исто време, и да, у знаку те двоструке тријаде, Раде Драинац, један од најугледнијих српских песника, и Андрија Савов Радуловић, мој отац, такође, српски песник, мотре на нас, у овом часу, с красних проплака неба. И да се, заједно, радују. И ја – с њима. ■

ИЗМЕЋУ ОСТАЛОГ: ДНЕВНИЧКЕ БЕЛЕШКЕ 1957 - 2024,

Стварање Енциклопедије Југославије

Радован Поповић

27. мај 1981.

Вечерас око девет сати јавља се Шева Ристић – каже да ме је Марко звао два пута (јуче и данас) и да жели да прихвати моју молбу да разговарам о Растку Петровићу за књигу коју о овом писцу спремам. Шева каже да ће ми јавити када да дођем, чим буде пронашла некаке кључеве од ормана у којима чувају преписку и рускописе везане за Растка.

Као детектив трагам за Растком и то ме забавља док слажем коцкице једног живота..

31. јул 1981.

Никако ми није јасно: шта, у ствари, хоће Марко Ристић? Зашто ме на сваке две-три недеље зове да дођем код њих, а онда зановета – ћаскамо о свему и свачему, а не о Растку. Када ме је први пут позвао показао ми је чуда, а онда, он и Шева седе наспрам мене, на канабету, па ми Шева показује драгоцене слике, све до Мана Реја и Пикаса, Маркове колаже... на клавиру слика друга Тита са посветом – Марку, сребро, леп порцулан из кога се пије кафа... Чуда грађанске куће. И приче о Исидори, Црњанском, Матићу... А мене мучи – како да склопим књигу о Растку без његове помоћи?

Синоћ сам био код њих од 16.30 до 20 сати. Показивао ми је писмо по писму Исидорино. Објавиће их, каже, он сам у својој књизи о надреализму коју припрема. Растка не помиње, а помиње Сретена Марића – кад је сазнао да сам Ужичанин...

14. септембар 1981.

Кумровац.
Просто је невероватно – како се ствара енциклопедија, та врхунска књига знања, у нас? Истина, писао сам о томе поводом прославе 30-годишњице Лексикографског завода, али на основу казивања Саше Вереша, угледног редактора Енциклопедије и његових колега. А сада, овде присуствујем 37. седници Главне редакције Енциклопедије Југославије. Први пут сам на једном оваквом скупу и први пут у животу у Кумровцу, Титовом родном месту.

Састанак редакције Енциклопедије Југославије личи на натазање на пијаци – погађање, попуштање, затезање. Компромисима настају многе одреднице, а не научним критеријумима. Оно што је, на пример, за Албанце на Косову национални херој, за тамошње Србе и Црногорце је крвник. Наведен је пример Алипаше Гусињског. Онда односи међу два редакцијама – оној у Србији, у Београду и Војвођанској, у Новом Саду – свако вуче на своју страну – ко да уђе, да ли да уђе, колико простора, ко да пише, како да пише?! Посебним лукавством на овом састанку истакао се Мухамед Филиповић, сарајевски редактор за БиХ – за вечером се разматао да има 16 шешира:

11. новембар 1981.

Пола дана у Требињу, у трагању за Дучићем. Прегледао сам два пуна сандука, несређена, Дучићевих папира, писама, рукописа, дневника, песама... Страшно је како је све то стрпано у те сандуке још у Америци и тако стоји четири деценије – несређено. Одавде може свако да узме шта хоће, чини ми се. Ја

сам одабрао гомилу писама и то су ми у копијаци Хидроелектране преснимили. Прави мајдан, драгоценост до драгоцености..

10. новембар 1983.

На мене је данас посебан утисак оставила посета кући-стану филозофа Ђерђа Лукача: пети спрат зграде на Београдском кеју, на обали Дунава, пештанској. Ја волим да разгледам станове великана, да осетим атмосферу у којој су ти великани живели и радили. А код Лукача, у четворособном стану, са погледом на Будим и хотел „Гелерт“, сачувана је његова радна соба у којој нема сјаја и раскоши, аскетски – само књиге, њих око 10.000, каже кустос који је свој кутак уредио у кухињском делу. Остало ништа није дирано. Изнад софе у радној соби дела Лењина, Маркса и Енгелса на руском, мађарском, немачком... Има и Стаљинових књига. Слика његове жене, радни сто (велики), обична столица. У једном, посебном, орману су дела Гетеова – разна издања, на немачком и мађарском.

Ручао сам са Динком Давидовим и Стојаном Вујичићем у Сентандреји „Код веселих калуђера“. Стојан каже да је ово нова, изгланцана, углађена Сентандреја, спремна за масовни туризам. Све је шарено, нагиздано, напирлитано – црвено, жуто, бело, зелено... Али, варошицом доминира Београдска црква, раскошна, окречена... Сутра се возом враћам кући, у Београд. Ужелео сам се куће. Синоћ сам био на кафи и колачима код „Жербоа“, са дописником Танјуга Мишом Ђоровићем, драгим човеком, изузетним зналцем мађарских прилика (овде је, чини ми се, деценијама). Последња ноћ у Лепој улици, у којој ми је коначно довиђања старетинарница! ■

НОМО POETICUS

Иван Лаловић

СНЕГ

Колико је само снега нападало,
по снегу хода и промашена намера,
у мени,
стопала су јој модра,
не опстаје у снежној опсесији.
Наноси близу срца су поприлични,
непроходни за разговетни
десетерац о љубави,
његов епски просев
туђ је причи о овом снегу.
На Вождовцу из песме
непознатог песника,
снег кулминира,
тражи посвећеност,
тражи пијаног Руса,
да му следи крв у жилама:
снег тражи наслов
у најцрњим хроникама
црних новина за
бледог читаоца.
Крвави трагови су прилог белини
који даје сан посечен
на ексер винут на небо.
Лутка у снегу је лутка
испала из руку
временске моје наде
и ништа је неће огрејати.
Ни ове речи испод дубоког,
упорног снега.
Снега

ДЕВЕТА УМЕТНОСТ: „СУПЕРДЕВОЈКА: СВЕТ“
СТЕВАНА СУБИЋА И УРОША ДИМИТРИЈЕВИЋА

Моћна девојка у Србији

Пише: Драган Стошић

Једна од популарнијих светских суперхероина у стрипу - Супердевојка - познатија као Суперменова рођака, овог лета добила је прилику да посети 14 земаља, захваљујући DC комиксу и ауторима са тих простора. На том пропуту стигла је и у Србију, уз помоћ приче коју је измаштао Урош Димитријевић, а визуелизовао Стеван Субић - што је за овдашње љубитеље суперхеројских авантура, агилна Чаробна књига спаковала у албум чију насловницу краси Субићева илустрација. Да главна јунакиња и придружени ликови проговоре српски језик, у пројекту Супердевојка: Свет, потрудио се Никола Драгомировић, док је пратећи материјал био у надлежности Дарка Тушевљаковића.

Карактеристично за ово, као и за издање од прошлог лета - Супермен: Свет, који је такође прелетео 14 земаља, па и Србију, захваљујући опет Субићу (тада на сопствени сценарио) и Чаробној књизи, јесте да су „рођаци“ пред љубитеље (суперхеројског) стрипа стигли у исто време када и нови филмови тих јунака из DC студија. Сада је то Супергирл редитеља Крејна Гилеспија по сценарију Ане Ногера, са Мили Аок у улози Каре Зор Ел / Супердевојке. Годину дана раније био је Супермен редитеља Џејмса Гана на сопствени сценарио, са Дејвидом Коренсвотом у главној улози - као Кал-Ел / Кларк Кент / Супермен.

За разлику од прича на „великом платну“, сада „Човек од челика“ и „Моћна дева“, у овом „светском издању“ облећу планету Земљу од Сједињених Америчких Држава, преко Аргентине, Мексика и Колумбије, Камеруна, Турске, Србије, Пољске, Шпаније, Француске, Немачке, Италије, Финске, све до Јапана.

Кад је реч о причи из Србије, да би се избегла обична туристичка разгледница, што је био један од услова DC уредника, логично решење сценаристе било је да се ухвати за „јадарит“, јер се, како наводи, сетио да је у Србији „пронађен елемент

који по хемијској формули одговара саставу криптонита из Супермена (2006)“.

Тако Супердевојка стиже у долину Јадра на западу Србије, у тренутку протеста мештана због намере да се тамо ископава вредан минерал, међутим, не ради се о јадариту, око кога већ годинама трају тензије због намере компаније Рио Тинто да на том подручју отвори рудник, већ о

(белом) криптолиту - Суперменој слабој тачки. Кратка епизода на осам таблица - Сунце туђег неба, тако, открива да неко у овој долини може да помогне Супердевојци у обрачуна са Лексом Лутором, који покушава да се докопа тог „кристала“. Она је Ема, поседује прототип „јад-ера“, оружја њеног покојног оца рудара, И то је довољно. Као и чињеница да у том крају кафане имају чаробни утицај на жуто сунце, па хероина не мора да лети чак до планете са црвеним сунцем, како би осетила било

какав ефекат пића. И, наравно, препознатљиви Субићев цртеж.

И остали учесници пројекта Супердевојка: Свет потрудили су се да ову јунакињу обоје „својим“ локалним културним миљеом (и цртежом који се креће све до карикатуралног). У својеврсном омнибусу, тако, с лева на десно, једна девојчица „кукавица - кокошка“ савладава свој страх у малом америчком месту, потом Супердевојка среће „вештицу“ на шпанској планини Ла Малисиоза, док у Италији присуствује „мрачним присећањима“. Аргентинска простроства извешће је на „чврсто тло“, у Камеруну ће срести „Нгосину децу“, а у Финској ће схватити да „јаке цуре стварају историју“. У Јапану ће се, с десна на лево, двоје „рођака“ уортачити „против Шатерезових јефтиних и укусних слаткиша“...

Земљани, дакле, не морају да брину. ■

ПОГЛЕД НА НОВИ ТВРЂАВА ТЕАТАР

Огледало лудости

Пише: Светислав Јованов

Ако трајно стање позоришта представља кризу, а његове перманентне и „верне“ пратиоце чине препреке и ограничења, онда овогодишње, недавно завршено издање фестивала „Нови тврђава театар“ у Новом Саду на парадоксалан начин показује преображај наведених фактора у превласт изворног позоришног импулса: упркос времену, људима и околностима, сведочити о истом том времену - као једином залогу неког будућег. Наравно, реч је о једној врсти шизофрене ситуације, једноставније речено лудости; али се - захваљујући споменутим околностима, али и слуху селекторског избора - и сам фестивалски програм испоставио као једна врста калейдоскопског увида у најочљивије врсте лудила које данашњица нуди сцени.

У том контексту, посредством јединог релативно класичног сценског догађаја у оквиру фестивала, нове верзије Павловићеве „Шовинистичке фарсе“, добио смо, у читању Софије Ристић, горко, а истовремено скоро распушено апсурдно подсећање на трајност националистичког лудила, на „вирусну“ виталност његових тако „отрцаних“, а увек изнова успешних протагониста - али и на често пренебрегавану, а увек ефикасну улогу комичког изругивања (па чак и оног претераног). На другом позоришном „полу“ у погледу израза, али на истом колосеку у погледу бескомпромисности намере и ефикасности средстава, налази се музичко-сценско-виртуелни мозаик „Fun Facts“, који, по тексту Миње Богавац, реализује Марко Грубић. Служећи се ризичним контрастима између циничног дијалога који - уз активно учешће Chat GPT-а - неретко окончава у нихилизму и опсесивних, чулношћу натопљених музичко-плесних ритмова самозадовољних „урбаних тела“, аутори представе нам постепено, уз мноштво споредних рукаваца и ефеката, развијају слику лудила модерне рационалности (која није нимало забавна).

„Стерија наш савременик“, радионички „микс“ састављен од репрезентативних призора из „Кир Јање“, „Лаже и паралаже“, „Симпатије и антипатије“, „Београда некад и сад“ и „Зле жене“, послужио је Божидару Ђуровићу и његовој глумачкој класи (са Факултета савремених уметности) као предложак за релативно успешно актуелизовање стеријанског паноптикума комичних типова. Без обзира на отежавајуће околности „костима епохе“ и респекта

према архаичној фрази, овакав паноптикум нам - особито у сегментима о моди, сујеверју и патријархалном терору - свеже и непретенциозно проговара о још и данас загушујућем лудилу „традиционалне“ малограђанштине. Обликујући се на извесан начин као огледални одраз претходне, представа под називом „Код психијатра (поглед ископа на живот и наше недоумице“, настала такође у продукцији студента ФСУ под менторством Виде Огњеновић, подастире нам феномен лудила као терора потрошачке, постмодерне „нормалности“: поред алкохолизма, насиља и коцке, ту су страхови од буке и светла, фобије од лифта, параноја због мисли и близине других особа...

Најзад, сценски пројекат Театра Улица, под називом „Представа која нема име“, настоји да, уз латентни - повремено дрски

„Зла жена“

али чешће нејасан - „дијалог“ са мотивима Чеховљевог „Галеба“, развија проблематику мушко-женских односа, а у светлу (извесне?) доминације робота и вештачке интелигенције у блиској будућности. Иако писац/редитељ Новак Пулетић и сарадница на тексту Маша Ракојевић ретко успевају да споје све поменуте елементе у убедљивост конкретногог призора, атмосфера „Представе која нема име“ засија повремено ауром аутентичне језе пред лудилом технолошког прогреса. У крајњем свођењу, и само регистровање димензија лудила које смо набројали представља ефикасно уметничко легитимисање Новог Тврђава театра, подсећајући нас уједно и на стару Фукоову опаску: „Ако лудило свакога вуче у извесну заслепљеност у којој ће се изгубити, лудак, баш напротив, свакога подсећа на његову истину.“ А која је то истина, као што сугерише већина поменутих представа - на свакоме од нас је да одговори, у животу или на сцени. ■

ПРОЗОР У СВЕТ

Пабло Пикасо & Френсис Бејкон

Албертина
Беч, од 18. септембра 2026.
до 31. јануара 2027.

Под насловом „What It Feels Like to Be Human“, бечка Албертина ће од 18. септембра први пут у прилично обимном дијалогу представити Пабла Пикаса и Френсиса Бејкона, двојицу најзначајнијих фигуративних сликара 20. века. Изложба, наиме, доноси око 70 кључних дела из међународних музеја и приватних колекција и прати везу која је, иако једносмерна, пресудно обележила Бејконов уметнички развој. Сусрет са Пикасовим делима подстакао је младог Бејкона да се окрене сликарству. Ипак, Пикасо за њега није био узор који треба следити, већ велика „очинска фигура“ са којом је читавог живота водио унутрашњи уметнички спор. Желео је да за другу половину века постане оно што је Пикасо био за прву - хроничар људског постојања у свој њего-

Слово о изложби

вој растрзаности. У средишту поставке је људско тело: деформисано, раскомадано и поново састављено, лишено идеализације. Изложба повезује њихове опсеције криком, распећем, актом, борбом бикова, болом, жељом и рањивошћу. Поставка зато није само прича о утицају старијег мајстора на млађег, већ сучељавање два различита језика и две генерације које су покушале да сликарством одговоре на страхове и потресе модерног доба. Иако се Пикасо и Бејкон никада нису срели, овде су доведени у непосредан визуелни дијалог. Међу изложеним радовима су Пикасова „Мајка и дете (студија за Гернику)“ и „Купачица која седи“, као и Бејконов „Аутопортрет“ из 1972. године. Изложба ће трајати до 31. јануара 2027.

Мирослав Стајић

Реч кустоса

Кустос изложбе Мајкл Пеџијат, један од најпознатијих познавалаца Бејконовог дела и његов дугогодишњи пријатељ, однос двојице сликара описује као трајни унутрашњи двобој. „Бејкон је био опседнут Пикасом“, рекао је Пеџијат, подсећајући на Бејконову реченицу: „Морам све време да будем свестан Пикаса; од тога нема бекства.“ Истовремено, Пикасо је био Бејкону „очинска фигура“, а саму чињеницу да се њих двојица никада нису срели Пеџијат објашњава тврђом да Бејкон заправо такав сусрет није ни желео - јер је био уверен у то да би евентуални непосредни сусрет са Пикасом могао да поремети тај дистанцирани, унутрашњи двобој који му је био важан за сопствено сликарство.